

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Claus Eskildsen og H. Lausten-Thomsen

INDHOLD:

Niels Black Hansen: En Præst, der kunde mere end sit Fadervor.

J. Raben: Skarprettere i Sønderborg.

Sparekassen for Skagen og Omegn

Telefon 57

Skagen

*Landbostandens
Sparekasse*
Nykøbing F. Tlf. 197 - 1197

Sparekassen i Nykøbing paa Falster

Indskudskapital ca. 57 Mill. Kr.

Reserver ca. 4 Mill. Kr.

Telefon 216

Aktieselskabet

STRUER BANK

STRUER

Aktieselskabet

AARHUUS PRIVATBANK

Aarhus
Hovedkontor

København
Nygade 1.

Graasten Bank ^{A/S}

Kontortid 9—12 & 2—4
Lørdag 9—1
GRAASTEN

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO — Telefon 13

Aktieselskabet

*Banken for Hobro
og Omegn*

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10—3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

Sparekassen for Haderslev Byes Omegn

Telefon 2133, 2 Linier.
Postgiro 8356.
HADERSLEV.

Sparekassen for Svendborg og Omegn

Svendborg

Horsens Landbobank ^{A/S}

Kontortid 9¹/₂ - 12¹/₂ og 2¹/₂ - 4¹/₂
HORSENS

ESBJERG BANK

Aktieselskab

Kongensgade 70

Esbjerg

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

absolut

ABSALON

naar Forsikring skal tegnes

Den lollandske Landbo- stands Sparekasse

NAKSKOV Stiftet 1870
Indskudskapital ca. 61,0 Mill
Reserver ca. 3,8 Mill.
Kontorer i: Maribo - Birket -
Dannemarre - Stokkemarke.

Tønder Landmandsbank ^{A/S}

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns
Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Aktieselskabet
Landbobanken i Skive
SALLING BANK
Kontortid: 9—12 og 2-5
Lørdag 9—2. Telefon 700 . Skive.

Sæby og Omegns Sparekasse

SÆBY

Aktieselskabet
Sæby Bank

SÆBY

Rødning Bank

Aktieselskab

Rødning

Aktieselskabet

N. Raackmann - Papirvarefabrik

HORSENS

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab

Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Façadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested

Skal man til og fra

benytter man

Sønderjylland

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense

Aktieselskabet

Tapetfabriken „FIONA“

FAABORG

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

**Sønderjydske
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S

HØJER

*

*Graasten
Teglværk*

GRAASTEN

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-
Kømfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkelovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Hede Nielsens Fabrikker A/S

Cykler - Cykledele - Radio
Horsens

Midtjyllands Ægekspor

ved A. Tornvig-Jensen.

BRANDE

Telefon 84 og 185

Brunkul købes og sælges.

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S

Aabenraa

Trælast - Bygningsartikler

Støbegods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008

Køb dansk Arbejde!

Skive
Tømmerhandel A/S
Skive

Jydsk
Trikotagefabrik A/S
IKAST

Thisted
Andels-Svineslagteri

A/S Aarhus Dampmølle

ASMUS HANSEN
Kolonial- og Kortevarer
en gros
Haderslev

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

A. W. MILLING

Aktieselskab
Østerbro 37 a Telf. 88 og 89
AALBORG

GRAM
KOLEANLÆG

Brødrene Gram A/S
Vojens

Carl J. Ulrich & Søn
Aktieselskab
Haslev - Telefon 600

HUSK VORE CISTERNER

»Phønix Model 33«, »Ideal 1935« og
»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).

Maskinfabriken Phønix Odense

A/S Sønderjydsk
Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

POUL KRØJGAARD
Trikotagefabrik

HERNING

Telf. 406

Poul Pedersen
Landsretssagfører
Vejle

Hans Jensens Eff.
Trikotagefabrik

IKAST

Aktieselskabet
Skive Markfrøkontor
Frøavl - Frøhandel
Skive. Telf. 94. 2 Lin.

DIPLOM-IS.

Haderslev Telf. 1160
Vejen Telf. 3

Marie Christensen
Hjemmebageri & Conditori
med Thesalon

Aktieselskabet

Dansk Galoche- og Gummifabrik

København

Køge

Bispetov - Aarhus
Telefon 1939 - 3222

En præst, der kunde mere end sit Fadervor

Christian Petersen, Præst i Ris 1747—1795

Af Niels Black Hansen.

I Ris sognekrønike (Landsarkivet) fortæller pastor *Juhl* (præst i Ris 1893-1910), følgende om den 8. i præsterækken efter reformationen (oversættelse):

Christian Petersen, født i Sæd ved Tønder, blev valgt til præst her i 1747 og døde den 29. april 1795 i en alder af 77 år efter en embedstid på 48 år. En broder til denne præst var den kendte *Balthasar Petersen*, grundlæggeren af Tønder lærerseminarium. Fademorderen *Bendix Wenmaring*, en skovfogedsøn på Skedebjerg, planlagde et attentat mod pastor Petersen. Attentatet kom dog ikke til udførelse. Men samme dag blev skovfoged *Wenmaring* dræbt af sin søn. Petersen gjaldt i sin tid for en mand, der havde lært den »sorte kunst«. Man fortæller derfor alskens trolddomshistorier om ham.

Pastor *Juhl* har vedlagt en seddel, som han har fundet et eller andet sted i præstearkivet. Efter håndskriften at dømme er seddelen skrevet af pastor *Kjer* (præst i Ris 1857-1882). Der fortælles om nævnte *Bendix Wenmaring*, at han var sine forældres eneste barn — ifølge kirkebogen er der i »skovhuset« i 50erne af 18. århundrede død et par sønner i voksen alder, — var et uregerligt og forvildet ungt menneske, der hengav sig til et uordentligt levned, som krævede flere penge, end hans fader kunde give ham. En nat blev der banket på døren hos præsten i Ris. Pigen stod op for at se, hvem det var, og da hun så *Bendix Wenmaring* stå udenfor med en stor knippel, blev hun forskrækket og løb ind til præsten. Hun havde forsøgt at smække døren i, men *Bendix Wenmaring* havde vidst at hindre det, og han nåede selv ind til præsten, inden pigen havde kunnet give rigtig besked. Han tilstod, at det havde været hans mening at slå præsten ihjel, men da han havde klemmt sin hånd i døren og derved tabt knippelen, var han kommet på andre tanker. Nu vilde han have præsten til straks at meddele

ham den hellige nadver. Præsten forestillede ham, at det således ikke gik an, og at han først måtte forberede sig, hvorefter han kunde komme igen næste dag. Det fandt Bendix ganske rigtigt. Men derpå fortalte han præsten, at han havde tænkt på at *forskrive sig til djævelen* for at få penge. »Gud bevare dig, Bendix«, siger pastor Petersen, » og bed dog Vorherre om, at han i Naade vil få dig fra sådanne tanker«. Seddelen slutter: »Derpå tav han stille og gik. I Morgenstunden slår han sin Fader ihjel.«

I Kirkebogen står: 1765 dend 11. April om Morgenen Kl. 7 blev Skovfogden Henning Wenmaring myrdt og ihjelslagen af sin Søn Bendix i Hanß Huus og Jordet dend 14. dito, ætatis 73 Aar og 2 Dage.

Fadermorderen var altså gået til præsten i Ris for at få penge enten af præsten selv, der, som vi senere skal se, var sognets pengemand, eller ved præstens hjælp af djævelen. Det er således dokumenteret, at troen på pastor Petersens sorte kunst, som pastor Juhl omtaler, har været udbredt i sognet allerede i hans levetid. Trolddomshistorierne, som knytter sig til pastor Petersens navn, har for en del holdt sig i sognet indtil vore dage. Her kun et par prøver fra den mundtlige overlevering.

En søndag råbte præsten midt i sin prædiken: »Holdt!« hvorpå han ganske roligt prædikede videre. Da folk gik hjem fra kirke, stod der en mand i præstegårdens vedkast med en bunke brænde på nakken uden at kunne røre sig af stedet, før præsten kom og »løste« ham. —

Ved et gilde sagde præsten pludselig til sin kone: »Vi skal hjem!« Da de kom hjem, viste det sig, at der var stor opstandelse i præstegården, da et af børnene var faldet i en gruekedel med kogende vand.

En mørk aften, da præsten var kørende udensogns for med sin kunst at hjælpe en kaldsbroder, der ikke kunde klare sig, havde han, inden de nåede den fremmede præstegård, pålagt kusken ikke at køre igen, før der blev sagt: »Kør nu i Jesu Navn!« Efter at kusken havde ventet i nogen tid på sin husbond, kom en mandsperson, indhyllet i en stor kappe, satte sig i vognen og sagde: »Kør!« Kusken rørte sig ikke. Den fremmede gik. Det gentog sig, og først tredje gang kom den forløsende ordre. »Ja, no..... no (Kusken stammede) kør æ fa... fa... —tøj et!« Da de var kørt et stykke vej, trillede et hjul af vognen. Præsten stod af og mumlede noget, løftede hjulet op i vognen og gav efter selv at have taget plads igen ordre til at køre. Ved ankomsten til præstegården lod han kusken køre op på møddingen og mumlede igen noget, hvorpå vognen faldt til den ene side, men denne gang faldt den jo blødt. Kusken skal have sagt, at han under kørselen næsten ikke kunde sidde på bukken for stank.

Pastor Christian Petersen var født i Sæd som søn af kniplingshandler Peter Petersen. Han havde — ligesom broderen Balthasar før ham — studeret i Jena og stillede sig i 1747 til præstevalg i Ris, hvor han fik et stort stemmeflertal overfor forgængerens søn, *Berend Caspar Kamphøener*. Året efter indgik han ægteskab med *Anne Marie Dørcks* af Læk, hvis moder i andet ægteskab giftede sig med datterens svoger, provst *Balthasar Petersen* i Tønder, der var 15 år ældre end præsten i Ris. Det var en lang embedstid, pastor Christian Petersen havde i Ris, 48 år, og i det næste halvandet århundrede kom, som man siger, ingen præst levende fra Ris. Dette skete først igen, da pastor Reuter 1893 blev udnævnt til provst i Åbenrå.

Fra præstevalget i 1747 er i visitatorialarkivet bevaret en liste over de stemmeberettigede i sognet med opgørelse af, hvem af de tre kandidater hver enkelt har stemt på. Stemmetallene er 42 (Petersen), 24 (Kamphøener) og 2 (den tredje kandidat, kantor Augustini, Åbenrå). De stemmeberettigede står opført for hver by for sig, som altid først boelsmændene, så kådnerne; kun byen Ris savnes. Men i slutningen af listen findes den interessante bemærkning (oversættelse): »Den kongel. forpagtergård Risgård = 12 stemmer. Da flertallet allerede er opnået, har disse stemmer ikke måttet afgives«. Man synes altså at have ræsonneret som så, at den *tilfældige* forpagter med sine 12 stemmer ikke skulde kunne forskyde billedet til den ene eller den anden side, når disse stemmer alligevel ikke vilde ændre noget ved det resultat, som stemmeafgivningen af de egentlig hjemmehørende havde frembragt. Dette kan siges at være saa meget des mere fornuftigt, som hovtjenerne og ligestillede, hvoraf mange var mere sognbundne end forpagteren, ikke findes på listen. Om ridefoged *Lund* fra Rødding, der som ejer af en gård i Lunderup, af den Røde Kro og af Skrivergården i Ris, havde 3 stemmer, er blevet hjemme (ist nicht erschienen) ud fra samme betragtning, eller han var forhindret eller ikke tilstrækkeligt interesseret i et præstevalg i Ris, er ikke godt at sige. Den første mulighed er dog vist den mindst sandsynlige.

Der foreligger ikke meget om pastor Petersens præstegering som sådan. Men om hans forretningssans fortæller akterne ikke så lidt. Han synes ikke for intet at have været søn af en kniplingshandler, der ikke blot kunde lade sine sønner studere, men også efterlod dem en meget betydelig formue. Det er måske ikke helt hen i vejret, når man sætter pastor Petersens forstand på penge og timelige værdier i forbindelse med den tro på overnaturlige evner hos præsten, som ikke blot eftertiden, men, hvad tilfældet *Wenmaring* viser, også hans samtid var hildet i.

Slår man op i skyld- og panteprotokollen for Ris og Sønder-Rangstrup herreder, er det allerførste navn, man møder, pastor Christian Petersens. Han har lånt en mand i *Hjordkær* 200 mk., som han lader indføre på ejendommen. Og sådan går det videre slag i slag. *Hjordkær, Sønderønlev, Hjolderup, Strågård, Klovtoft, Mjøls, Andholm, Kolstrup, Bolderslev* osv. Naturligvis er Mjøls ikke den eneste by i præstens eget sogn. Efterhånden blev det sådan, at præsten blev sognets bankier. Hos Christian *Dørcks* i Brunde kan han dog aflastes af sin broder i Tønder, og det er ikke småsummer, provsten der har ladet protokollere.

I 1755 købte pastor Petersen en gård i *Brunde* som højstbydende ved offentlig licitation for 853 rd. 11 sk. med levende og dødt inventar. Ifølge betingelserne skulde købesummen erlægges på amtsstuen inden 6 uger. Efter fristens udløb minder justitsråd *Bödeker* præsten venligt, som han skriver, om betingelserne, men præsten *hverken svarer eller betaier*, efter hvad *Bödeker* indberetter til amtmanden. Der kommer da skarp ordre fra amtmanden, at såfremt præsten ikke har betalt inden 8 dage, vil han lade foretage det fornødne.

Det er i regelen panteobligationer med $\frac{1}{2}$ års opsigelse og til en forrentning af 4-5 % p. a., som pastor Petersen lader indføre. I 1764 og 1765 stikker han i tre tempi 2512 mk. i Jep Aussens gård i *Søes*. Det er den største af de to Svabsted-gårde i *Søes*; den har iøvrigt i nyere tid været både prøjsisk og dansk domænegods, og den var dengang som tidligere kirkegods naturligvis af fæstekarakter og ansat til 1 plov. Jep Aussen gik konkurs, og præsten overtog gården. Penge havde han iøvrigt stående også i et par andre gårde i den by, hvor han nu var bleven fæstebonde. Gården overdrog han senere til sin søn *Balthasar*; for nu forestod der større og for ham mere interessante ting i hans nærmeste nabolag. For kuriositetens skyld kan det for resten nævnes, at pastor Petersen ikke blot var fæstebonde, men at han også står opført blandt — præstetjenerne.

Kammergodset *Risgård*, som var blevet udbudt til salg i 1764, uden at de fremkomne bud opnåede Rentekamrets godkendelse, stod i begyndelsen af 1770erne på tur til udstykning. Denne udstykning kom i 1774. Ris by bestod på dette tidspunkt kun af *Risgård*, præstegården og den såkaldte skrivergård. Resten var hovtjenere og kirke- eller præstetjenere samt inderster. Kammergodset lå til dels i fællesskab med præstegården og skrivergården såvel på bymarken som i skoven.

I et udateret pro memoria fortæller pastor Petersen, at Landkommissionen først havde prøvet på i hast (erjagen) at få præsten til at overtage det allerdårligste land i byen og vel i hele sognet. Det lå længst

ude, og han kendte det, skriver han, for en strimmel havde han haft der i forvejen. Hverken flid eller en overflod af gødning havde været i stand til at få mere ud af det end udsæden. I 27 år havde han to gange troet at kunne høste nogenlunde, men det viste sig, at kærnen ikke duede. Forpagteren på Risgård havde ikke gidet pløje der, og det lå hen som hede. Ris sogn havde kun 400 konfitenter, og præsten måtte have sine indtægter af landbruget. Desuden vilde han være tvunget til at fordoble sit folkehold. Ris præsten kunde kommissionen altså ikke narre, og der måtte en anden fordeling til, som da også tilsidst fik præstens godkendelse. Men havde det ikke været uden vanskeligheder at få bymarken fordelt, blev det værre i skoven.

På marken havde præsten 5 otting, i skoven derimod 6, uden at nogen vidste hvorfor. Der blev dog også opnået enighed her, og præstegården fik et jordtilliggende på 83 tdr. $3\frac{9}{16}$ sk., da opmåling og bonitering var foretaget. Men nu var der faste skel i skoven. Netop i skoven og først og fremmest der vilde man have skellet mellem mit og dit strengt overholdt. Den kongelige skov, som efter udstykningen udgjorde 255 tdr. land, skulde fremtidig være en fredskov, der kunde nyde fuld forstmæssig pleje. Der gik imidlertid ikke lang tid, før man i Åbenrå, hvor man før havde været opmærksom paa Ris præstens forretningsdygtighed, blev klar over, at pastor Petersen havde ekspansionstrang. Sagen blev indberettet til Rentekammeret, som krævede en undersøgelse. Landkommissionen lod ordren gå videre til overlandmåler *Bruyn*, som beskikkede justitsråd *Sievers* og skovrider *v. Bergen* med assistance af landmåler *Kalund*. Pastor Petersen var tilsagt, men *mødte ikke*. Det viste sig ved opmålingen, at præsten havde *indvundet $6\frac{11}{16}$ sk. land i løbet af ca. 8 år!* Akterne i denne sag, som findes flere steder, bærer i visitatorialarkivet afsluttende den betegnende påskrift: »Betrifft die von dem Pastor Petersen geschehene Einrückung in dem Königl. gehege und Entwendung von 6 Scheffel Land«.

Det var desværre ikke det eneste sted, hvor pastor Petersen ikke rigtig havde kunne holde sig indenfor sine grænser i skoven. Han havde beholdt et skifte ved navn *Elgård*, og allerede i 1776 indberettede amtmand *v. Schmittau* til Rentekammeret, at der flere gange ved besigtigelser var opstået tvivl med hensyn til skellet ved dette skifte. Amtmanden siger rent ud, at præsten igen har udvist en egen nytte, som han både kalder fremragende og strafværdig. Når Rentekammeret har været i tvivl i så henseende, så kan amtmanden fjerne samme. Akterne udgør et helt læg. Et par gamle folk i Ris havde atterteret, at skellet altid havde gået, der hvor det nu var. Men Rentekammeret forlangte, at de skulde bekræfte deres udsagn ved ed, og det

vilde de alligevel ikke. Landkommissionen foreslog da en fremgangsmåde i henhold til § 10 i indhegningsforordningen af 1770 (hvor der henvises til Jydske Lov II,21), og den 7. 7. 1780 mødte op i Risskov amtmand v. *Schmittau*, justitsråd og amtsforvalter *Kamphøener*, justitsråd og husfoged *Bødeker*, skovrider v. *Bergen*, skovfoged *Fischer*, sandemændene *Lars Petersen af Søes* og *Matthias Jacobsen af Brunde* samt pastor *Petersen*. Efter en lang prøvelse kom sandemændene til det resultat, at præsten havde *grøftet på den kongelige skovs bekostning*. Det kunde altså ikke nytte, at præsten havde sluttet en skrivelse til amtmanden i denne sag så smukt som: »Unter Empfehlung meiner Wenigkeit an Ew. Hoch- und Wohlgeboren Gnade, samt Erbittung aller göttlichen Gnade und Segens über Dero hohe Persohn und Amt verbleibe mit tiefster Ehrerbietung.«

Præstegården var efter nedlæggelsen af Risgård ude af fællesskabet og havde sit eget jordtilliggende. Men for pastor Petersen var det ikke nok. Af de 6 parceller, de »nye familiesteder«, som efter planen skulde oprettes ved nedlæggelsen, købte præsten *parcel nr. 1*, der var på 57 tdr. $\frac{12}{16}$ sk. Erhvervelsen var forbundet med pligt til bebyggelse, og køberen af *parcel nr. 1* fik den vestlige ladebygning af Risgård til nedbrydning. Parcellen blev ansat til $\frac{3}{4}$ plov Selvejerjord, og præsten byggede den gård, som i nyere tid har tillagt sig navnet *Borrediggård* efter marken *Borredig*, hvor *Johs. Mejer* i 1641 ifølge kortet over Ris havde fundet spor af den middelalderlige *Risborg*. Præstens eneste søn, *Balthasar Petersen*, fik begge gårdene, og efter ham fik hans søner, *Hieronymus* og *Ernst*, henholdsvis gårdene i Søes og Ris. En tredje søn, *Christian Petersen*, havde været præst i Hellevad og Egvad og blev afsat som sognepræst i Fjelstrup i 1849, hvorpå han flyttede til Sydtyskland. Brødrene i Ris og Søes stod også på slesvig-holstensk side.

Provsten i Tønder havde en social og humanitær åre. Det kan vist ikke siges om broderen i Ris. Han anbragte af betegnende grunde ikke sine penge i Ris. Af egentlige gårde var der nemlig i byen foruden præstegården kun Risgård. Den såkaldte skrivergård var efterhånden, hvad beboerne angår, blevet til en slags fattiggård, hvor der engang i første halvdel af 18. århundrede boede ikke færre end 7 småkårsfamilier. Begravelser fra skrivergården ses af kirkebogen i regelen at være foregået »uden klang og sang«. I slutningen af århundredet opgives i Risby antallet af arnesteder til 36, og for så vidt disse små folk havde lidt jord, havde de for det meste også deres blad i skyld- og panteprotokollen. Men her kan man godt blade uden at finde præstens navn

blandt kreditorerne. Anbringelsen er på de steder formentlig ikke forekommet sikker og lukrativ nok. Derimod er pastoren blandt de kåd- nere, han var jo som omtalt »præstetjener«, der på grund af uformuenhed ansøgte om fritagelse for eller nedsættelse af gebyret for skøde ved landtildelingen i 1774. Amtshuset kunde attestere hov-, kirke- og præ- stetjernerne meget usle kår, men måtte undtage pastoren. Men denne har altså kollegialt sluttet sig til supplikanterne. Han er jo heller hver- ken den første eller den sidste velstående eller velaflagte mand i tje- neste, der har bekendt sig til den gamle romerske Kejser Vespasians non olet (penge stinker ikke).

Hvorledes pastor Petersens forhold til hans menighed har været, vides der ikke meget om. At juraterne ved nedlæggelsen af Risgård stod på præstens side, da præstegårdsjorden skulde udskilles af den samlede masse, kunde lige så godt være for præstegårdens som for præstens skyld. Juraternes fortsatte henvendelser, efter at der var opnået enighed med præsten, tyder mest på det første. I sit sidste leve- år måtte pastor Petersen i hvert fald gå imod sine sognebørn, som næg- tede at rense åen i Risskov for præstegårdsskifternes vedkommende. Med rystende hånd skriver den gamle præst i denne anledning et pro memoria af 5. 2. 1794, hvor han gør opmærksom på, at han kun er usufructuarius ad tempus (tidsbegrænset nyder), idet præstegårdsjor- den ikke tilhører ham og heller ikke præstegården som sådan, men kirken. Han ironiserer let over, at hans sognebørn klamrer sig til ordet »aldrig«, og anfører andre eksempler på vedligeholdelsespligter, som aldrig havde eksisteret tilforn, men nu var tilstede og også blev op- fyldt af samme sognebørn. Der forelå iøvrigt en ordre fra øvrigheden, og præsten fik i dette tilfælde naturligvis medhold i Åbenrå.

Pastor, parcellist, fæstebonde og præstetjener Petersen var på de tider ikke den eneste præst, der forstod sig på reale værdier. Hans forgænger i embedet, Kamphøvener, har heller ikke været helt uden evner i så henseende. Embedet kan ikke have givet præsten i Ris grund- lag for pengeoperationer i større stil. I henhold til en forordning om opgørelse af præsters og degnes visse og uvisse indtægter indberetter Petersen i 1768 til amtmand og provst, at hans samlede indkomster efter nøjeste og mest samvittighedsfulde overslag beløber sig til 900 mk., hvoraf de visse udgør 500 og de uvisse 400 mk. Tallet stemmer med det af amtmanden samme år opgivne (v. Schmettau, Collectanea II, s. 634) og må derfor antages at være nogenlunde rigtigt meddelt af præsten. Til sammenligning kan anføres, at provsten i Åbenrå havde 600 rd., altså det dobbelte, mens andenpræsten oppebar 496 rd. 26 sk. Præsterne i Åbenrå var således unægteligt betydelig bedre aflagt end

deres kollega i Ris. Amtsforvalteren kom iøvrigt et godt stykke længere op end provsten, nemlig på 800 rd. og selve amtmandens indtægter opgives af v. Schmettau til 1500 rd.

Må pastor Petersen antages ikke at have været en særlig gavmild natur, så sørgede han godt for sine egne, og den velstand, som havde haft sit udspring i kniplingsforretningen i Tønder, prægede slægten Petersen i Ris sogn, så længe den holdt sig der. Den uddøde med pastor Petersens børnebørn.

Christian Petersen har mig bekendt været den eneste præst i Ris, som man har tillagt evner fra den »sorte skole«. Sikkert er det dog kun, at han virkelig kunde mere end sit Fadervor.

Arkivalierne, som denne fremstilling er bygget på, befinder sig alle i Det sønderjydske Landsarkiv. De hører til afleveringerne fra Kiel og er at finde dels i amts- (C II 1) og del i visitatorialarkivet (C II 2).

SKARPRETTERE I SØNDERBORG

Af J. Raben.

Følgende Historie om en Sønderborger Skarpretter findes i Müllenhoffs »Sagen und Märchen«, Kiel 1845:

»I Sønderborg var der engang en meget dygtig Skarpretter. Naar han med sit Sværd skulde hugge Hovedet af en Forbryder, lod han ham ikke sætte sig, »jeg er ingen Barber,« sagde han, »saa du behøver ikke at sidde.« Han huggede behændigt Hovedet af Forbryderen, før denne mærkede det. Engang skulde han hugge Hovedet af en Forbryder i stærkt Frostvejr, og han svang da sit Sværd saa hurtigt, at Hovedet blev siddende paa Kroppen og frøs fast med det samme. Synderen var glad over, at han var sluppet saa nemt fra det, og gik med sine Venner ind i et Værtshus. Men da han havde siddet lidt i Varmen, følte han sig saa underlig hed om Halsen, og han fik en Fornemelse, som om han skulde nyse. Han nyste da og greb med begge Hænder om Hovedet; han beholdt Hovedet i Hænderne og faldt med det samme død til Jorden«.

Bøddelens uhyggelige og blodige Arbejde opstod allerede i det 13. og 14. Aarhundrede og er uløseligt knyttet til Middelalderens mørke Tid. Han var Middelalderens frygtede og foragtede Person. Foruden det blodige Arbejde havde en Bøddel mange andre Ting at varetage, han var tillige Rakker og det man senere kaldte Prækkefoged. Som Rakker maatte han befatte sig med Flaaning af selvdøde Dyr, gennem sin Omgang med Forbrydere og al Slags Urenhed blev han selv befængt med Urenhed, og derfor blev han undgaaet af alle ærlige Mennesker. Alle de Arbejder, som ingen anden vilde udføre, blev overdraget Bøddelen. Han var en Mester i alle Slags Tortur, han bortslæbte Aadsler, begravede Selvmordere og jagede Tiggere og Forbrydere ud af Byen.

Man kan godt forstaa, at Borgerne ikke yndede hans Selskab. Bød-

delen var for det meste en brutal Fyr, der selv ikke tog det saa nøje med Lovens Grænser, og mangfoldige er de Smaaaberetninger, der findes om Skarpretterne i Sønderborgs Bødeprotokoller i det 17. og 18. Aarhundrede.

En Skarpreters Indtægt har været ret betydelig, og han drev efterhaanden sine Priser saa højt op, at der maatte forordnes en bestemt Takst for de forskellige Exekutioner og Bestillinger. Derom hedder det i en Forordning af 12. Marts 1698:

»Saasom Kongen kommer udi Erfaring, hvorledes Skarpretterne udi Riget Danmark, naar de nogen Exekution paa Misdædere skal forrette, skal de (uanset de nyde deres ordinære Bøddelpenge) drive deres Salarium saa højt, at Sagsøgerne, med de store Omkostninger, som gaae paa Processerne og Misdædernes Underholdning og Varetægt, det ikke skal kunne udstaa:

Saa skikkes herhos en Taxt, efter hvilken Skarpretterne for saadanne deres Exekutioner skal betales og lade sig nøie«.

Taxt, hvorefter Skarprettere for deres Exekutioner og Forretninger skal betales,

nemlig:

For et Hoved med Sværd at afhugge	10 Rd.
For et Hoved med Økse at afhugge	8 —
For en Haand eller Finger at afhugge	4 —
For et Hoved og en Haand at sætte paa Steile, for hver 2 Rd., er	4 —
For en at henge	10 —
For en igjen af Galgen at nedtage	4 —
For en heel Krop at lægge paa Steile og Hjul, og Pælen at nedgrave og sætte	7 —
For en at slaa Arme og Ben i Stykker paa, og lægge paa Steile	14 —
For en Krop at nedgrave i Jorden	3 —
For en død Krop at udføre af Byen	2 —
For En at partere og lægge paa Steile	12 —
For hvert Knib med gloende Tænger	2 —
For et Brændemærke	4 —
For Kagstrygning	5 —
For at pidske af Byen	7 —
For at vise af Byen eller Herredet	4 —
For at brænde en Krop	10 —
For Pasquiller eller andet lignende at brænde	3 —
For at slaa Navne paa Galgen	2 —

Gryder eller Kjelder, Tænger, Brændemærker, Blokke, Øxer, Pæle Steiler, Søm, Sluffer med tilhørende Heste, Tavl, Strikker og andre deslige Instrumenter forskaffe Skarpretterne sig selv imod den sædvanlige aarlige Løn de nyde af Kjøbstædernes Indbyggere samt af Bønder og Huusmænd paa Landet.

Kjøbenhavn den 12. Marts 1698

Paa Hans Kongel. Majest. allernaadigste Ordre og Befaling

M. Moth.«

Den vistnok ældste Notits om en Skarpretter i Sønderborg er fra 1554, da en Præst blev henrettet. At en Præst døde under Bøddelens Haand, er vel ikke almindeligt, men forekommer dog af og til i det første Aarhundrede efter Reformationen. Det er den første Lutherske Præst i Lysabild. Han henrettedes 1534 for Delagtighed i en Sammensværgelse, der gik ud paa at befri Christian II fra Fængslet paa Sønderborg. Hans Navn er ikke bevaret, men af Byens Regnskab fremgaar det, at Bøddelen har faaet Betaling for at »rette« den Lysabild Præst.

Man ved ogsaa om Henrettelsen af en Præst i Flensborg i Aaret 1530. Det var Peder Hvid, han var Sognepræst i Hørup paa Als fra 1524-1530. Om ham beretter Pontoppidan, at han løb bort fra Menigheden, fordi Luthers Lære tog Overhaand. Men ikke alene han løb bort, han tog nemlig Alterkarrene med tilligemed en Fisk af luttret Guld, »Vor Frues Fisk«, som tilhørte Kirken. Præsten kom dog ikke langt med sit Tyvegods, i Flensborg blev han fængslet og dømt til Døden paa Galgen.

Sagnet fortæller, at Peder Hvid, da han stod under Galgen, opdagede nogle af sine Sognebørn i Mængden. Han raabte til dem om Hjælp, men en af dem, Peder Johansen, svarede: »For sent, Herre, for sent.« —

De ældste historiske Efterretninger om Skarprettere i Sønderborg, der nævnes ved Navn, findes i Byens Skatteliste fra 1585, efter hvilken »Nis Racker« betaler 6 Mark i Skat, og i Kirkeregnskabet fra 1604, da Bøddelen »Jeronimus Büdeler« leverede Skindet til Bælgerne i det nye Orgel i St. Mariekirken. Han modtog for Skindet 2 Mk. 16 Skl.

I Byens Bødeprotokol fra 1640 findes følgende Notits:

»I Christoph Slagters Hus har været Tumult mellem Jochim Skarpretter og Hermann Brüggemann fra Nordborg i forgangene Aar 1639. Det kom til Skænderi mellem de to, hvilket Skarpretteren gav Aarsag til. Mester Jochim skar Brüggemann i Ansigtet med en Kniv og fik derfor en Bøde paa 8 Rdl.«

Den næste Skarpretter, der kendes, var Augustinus Stengel, der 1686 overtog sit Embede. Under 15. Februar 1698 gav Kong Christian V sin Tilladelse til, at Embedet maatte blive arveligt, d. v. s. at ved Augustinus' Død skulde hans Søn, eller den der ægtede Datteren eller Enken, tiltræde Embedet, forudsat at han findes dygtig og at han er en saadan Stilling voksen.

Iblandt Sønderborgs Garvere fortaltes endnu omkring 1900 følgende Historie: »Augustinus Skarpretter skulde en Gang levere 5 Oksehuder til Peter Garver. Da han fik dem, var der iblandt dem en ejendommelig farvet Hud af en Ko, som Garveren mente at have set iblandt Ladegaardens Køer. Nogen Tid efter traf han Gaardens Forvalter og spurgte ham, om den smukke Ko var død. »Den er borte.« svarede Forvalteren. Da Peter Garver forklarede Grunden til sit Spørgsmaal, fattede Forvalteren straks Mistanke til Skarpretteren og beskyldte ham for Tyveriet. Men før Sagen kom til nærmere Undersøgelse, havde Peter skrabt Huden, og der kunde ikke eftervises Augustinus noget. Man talte dog i lang Tid om, at det var Skarpretteren, der havde stjalet Ladegaardskoen.

(Meddelt af Garvermester C. Schandorf, 1909).

Da der i Augustinus Stengels Tid kendes en Garver Peter Nissen i Sønderborg, er det antagelig ham, det drejer sig om. Peter Garver nævnes ogsaa i Bødeprotokollen fra 1696, da han en Søndag mellem Gudstjenesterne kørte Brændsel. Derfor maatte han erlægge en Bøde paa 1 Rigsdaler.

Augustinus Stengel døde 1716, og det kom til et ubehageligt Optrin ved hans Begravelse. Bødeprotokollen beretter, at 6 af Byens Haandværkere og Borgere var beordret til at bære hans Kiste. De fem af dem nægtede at bære Bøddelens Lig:

»Frederik Kirchner, Pottemager, Mathias Thortzen, Drejer, Johan Kwünsing, Rebslager, Franz Fellbereiter (Garver) og Johannes Væver er paa Grund af Ulydighed, at de har nægtet at bære Skarpretterens Lig, og at de har været Aarsag til Tumult paa Raadhuset, idømt en samlet Bøde paa 60 Mark.

De nævnte Borgere blev desuden indsat i Fængslet i 24 Timer. Da de skulde ud igen, nægtede Byfogden Hans Christian Jepsen at udlevere Nøglen til Fængslet, da de fem Borgere nægtede at erlægge de almindelige »Schließergelder« (en Slags Drikkepenge til Byfogden). Borgmester og Raad maatte derfor lade Fængselsdøren bryde op, for at de fem Arrestanter kunde komme paa fri Fod. Der blev anskaffet en ny Laas med to Nøgler, af hvilke Kæmneren fik den ene og Raads-

tjeneren den anden. Byfogden maatte give Afkald paa denne Bestilling og idømtes oven i Købet en Bøde paa 10 Rdl.«

Af denne Episode kan man se, at ærlige Folk nærrede en vis Afsky overfor Skarpretteren.

Aaret efter, 1717, blev Skarpretterens Enke straffet, fordi hendes Karl havde stjalet forskellige Kornneg paa Marken, og disse fandtes i hendes Hus. Hun idømtes en Bøde paa 60 Mark.

Samme Aar har Skarpretterkarlen med Gevalt opbrudt Gartner Peter Vothmanns Led ved Thranes Hus. Han fik en Bøde paa 3 Mark, som Skarpretterenken skulde betale af Karlens Løn.

Augustinus Stengel havde ingen voksne Børn, der kunde varetage Embedet. Hans Enke sendte derfor et Andragende til Kongen, at den Mand, hun ægtede, maatte overtage Stillingen. Kongen gav sit Minde dertil, og kort efter fandt Magdalene en Elsker, Skarpretteren Andreas Bamse.

Mester Andreas kom ofte i Konflikt med Loven. 1723 har Andreas Bamse »Maqueret« og forfulgt Skomagersvenden Mathias Diedrichsen (Bøde 15 Mark). Samme Aar har Bamses Karl »grob und boshaft« trakteret Karen Lorentzens Datter; han har med Vold villet tage hende ud fra Hr. Borgmesterens Dør og piske hende ned ad Gaden. Derfor modtog han en Bøde paa 6 Mark.

1724: Mester Andreas Bamse var citeret paa Raadhuset, men ikke mødt. Bøde: 1 Mark 8 Skl.

Samme Aar har Mester Bamse en Søndag Aften og hele Natten til Mandag Middag siddet og drukket og spillet i Møller Otto Poulsens Hus (Bøde: 7 Mark 8 Skl.).

1726 har Niels Quitzing, en Skomagersvend, overfaldet Mester Bamse og revet ham til Jorden, Bøde: 2 M. — 1728: Skarpretterens Kone har i Retten givet hendes Tjenestepige en Ørefigen, Bøde: 3 Mk.

Andreas Bamse maa være død omkring 1730, thi kort efter indtræder Fru Magdalene for tredie Gang i den hellige Ægtestand, denne Gang med en Mand ved Navn Johan Hinrich Walther, der ligeledes var Skarpretter. Lykken har kun været kort, Walther maa være død kort efter, da hun i Aarene omkring 1739 omtales som Skarpretterenke.

Det har dog ikke været lutter Elskov mellem Magdalene og hendes tredie Mand, i 1732 findes optegnet i Bødeprotokollen: »Johan Hinrich Walther Scharfrichter und seine Ehefrau haben ein übel Leben mit einander geführt und sich geschlagen«; de maatte betale en Bøde paa 9 Mark.

Magdalene leder Skarpretterembedet indtil 1747, da hun afstaar det til Sønnen Johan Andreas Bamse.

Fru Magdalene har ved Siden af sin Forretning drevet Kvaksalveri, thi i 1731 fik hun en Bøde fordi hun havde handlet imod »den privilegerede chirurgs privilegia«. Hun maatte derfor betale 3 Mark til Byen og 3 Mark til Amtet.

En Skarpretter har dog nydt fuld Beskyttelse af sin borgerlige Ære. I 1732 blev Peter Skrivers Kone straffet med en Bøde paa 1 Mark, fordi hun havde talt utilbørligen om Skarpretterens Søn.

1736 har Skarpretterens Kone injureret Johannes Miangs Kone, derfor maatte hun betale 1 Mk. 8 Skl.

1739 har Skarpretterindens Karl slaaget Jens Berthelsens Søn ved Klosteret (Bøde 12 Mark), og i samme Aar har han stjaalet Ærter paa Marken, hvorfor han fik en Bøde paa 6 Mk.

1740 har Skarpretterindens Børn »dem Feldvogt in seiner Verrichtung molestiret und gepfluchet« (Bøde 3 Mk.), og hendes Søn Johan Bamse har afskaaret nogle Kornaks paa Marken, derfor maatte Fru Magdalene betale 2 Mk.

1742 fik hun af Borgmester og Raad Ordre til at anskaffe en Rott hund, hun efterkom ikke denne Anmodning og fik derfor en Bøde paa 6 Mark.

I 1743 førte hun en længere Proces med Byfogden om et Hundehalsbaand. Byfogden, der tilsyneladende ikke har staaet paa god Fod med Fru Magdalene, havde en Hund, der var død, den blev afhentet af Rakkeren, Magdalenes Karl. Hunden havde endnu sit Halsbaand paa, og dette tilhørte efter Skarpretterbrug Bøddelkarlen. Byfogden var af en anden Mening og forlangte Halsbaandet tilbage, hvilket Magdalene nægtede at udlevere. Han anklagede derfor Skarpretterinden. Magistraten opfordrede hende til at aflevere Kæden paa Raadhuset, indtil Afgørelsen var faldet. Magdalene Walther efterkom dog ikke denne Ordre og idømtes derfor en Bøde paa 6 Mk. Magistraten skred til Pantning af en Del af hendes Indbo, men hun bestod paa sin Ret. Tilsidst kom Sagen til Statholderens Afgørelse, Magdalene beholdt Hundekæden.

Med samme Ret vilde hun engang beholde en Vogn, da den døde Hest endnu var spændt for. Hun paastod efter gammel Ret, at hun maatte beholde, hvad det døde Dyr havde paa. Hermed fandt hun naturligvis ikke Medhold og hun maatte tilbagelevere Vognen.

Magdalene maa enten ofte have været i Pengeforlegenhed, eller hun har udmærket forstaaet at klage. I Aaret 1749 skulde hendes Stald, der var Ejendom, medens Huset var Tjenestebolig, ny opbygges. Hun indsendte Andragende om at faa Stalden bygget paa Byens og Amtets Bekostning, og det lykkedes hende.

I 1744 havde Magdalene handlet imod Barberlaugets Privilegier, hun fik en Bøde paa 6 Mark, hvoraf Barberlauget fik de 3 Mark, de andre 3 Mark beholdt Fiscus. For samme Forseelse fik hun i 1747 atter en Bøde. 1745 havde hendes Karl skudt Christian Hindrichsens Hund, derfor maatte hun betale 1 Mark 8 Skl.

Magdalene var blevet gammel og ked af Skarprettertjenesten. 1749 overtager hendes Søn af andet Ægteskab, Andreas Bamse, »Forretningen« med den Forpligtelse at sørge for Moderen, saalænge hun lever.

I 1748 havde Andreas Bamse faaet en Bøde, fordi han havde skældt Peter Raben ud for »Skjælm«.

Andreas Bamses nye Privileg indeholdt en Klausul, som blev til stor Skade for ham. I Tilfælde af Kvægpest o. l. skulde Indbyggerne have Lov til selv at flaa de døde Dyr. Et saadant Tilfælde indtraf i 1760, og det blev et slemt Skaar i Andreas Bamses Indtægter. Han henvendte sig 1762 til Kongen, men Magistraten vilde ikke anbefale hans Andragende, fordi han var for uforskammet med sine Fordringer, og fordi han ikke var tilfreds med den Plads, man havde anvist, hvor han kunde begrave Kadavere. Ansøgningen blev afslaaet. Et Aar senere, 1763, prøvede han endnu en Gang at henvende sig til Kongen og forelagde sine Indtægter. Ogsaa denne Ansøgning blev uden Resultat.

1757 fik han en Bøde paa 1 Mk. 2 Skl., fordi han var faldet en anden i Handelen.

1775, den 1. September, har Andreas sammen med andre siddet over Tiden i Garver Nis Jensens Hus, hvor de har drukket og spillet Kort. Hver fik en Bøde paa 1 Mk. 8 Skl.

Andreas Bamses sikre Indtægter var:

Fra Sønderborg By	10 Rdl.
Fra Sønderborg Amt	11 Rdl. 3½ Skl.
Fra Nordborg Amt	19 Rdl. 42 Skl.
Ialt	40 Rdl. 45½ Skl.

Ubestemte Indkomster:

Fra Sundeved: Fra de højfyrstelige augusten-	
borgske og Graasten Distrikter, tilsammen ...	12 Rdl. 14½ Skl.
Fra det højfyrstelige Lyksborgske Distrikt	5 Rdl. 28½ Skl.
Fra Grevskabet Reventlow-Sandbjerg... ..	2 Rdl. 10 Skl.
Fra Baldegaarde (Bållegaard)... ..	1 Rdl. 4 Skl.
Ialt	21 Rdl. 9 Skl.

Den store Indtægt har han dog haft ved Siden af, ved Hudsalg etc. Man ser, at han har haft et temmelig vidtstrakt Embedsomraade.

Bamse døde 1796. Efter ham blev hans Svigersøn Christoph Stockler Skarpretter. Flaningen af selvdøde Dyr blev helt frigivet, og Stockler fik en Erstatning i rede Penge og Naturalier. Han døde i Begyndelsen af Aaret 1825.

Straks efter hans Død, under 14. Januar 1825, anmoder Magistraten Statholderen, Landgreve Carl af Hessen, om foreløbig at lade Skarpretterembedet blive ubesat. Der kom intet Svar. Først 9 Aar senere, d. 19. Juli 1834 svarede Statholderen, idet han anmodede Magistraten om, paany at udtale sig om Sagen. Den 12. September samme Aar beder Magistraten igen om at lade Embedet forblive ubesat. —

Mere findes ikke i denne Sag. Skarpretterembedet i Sønderborg synes derefter ikke at være blevet ophævet, saa man den Dag i Dag kan ansøge om Embedet.

BRUUN & SØRENSEN A/S Kgl. Hofleverandør
grundlagt 1893**INGENIØRFORRETNING**

Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet

AARHUS
Kannikegade 18
Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364KØBENHAVN
Niels Ebbesenvej 20
Tlf. C. 5036**DANSK MASKINOPLAG** A/S

(Jørgen M. Hansen)

Aabenraa

Telf. 2044

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Dreng*Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.

Iargine Ahldegaard. Anna Krogh.

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

J. N. Jepsens Boghandel

Tønder . Telf. 341

Stort Udvalg i saavel aktuel som
antikv. Litteratur om Sønderjyll.**Østvendssysel Andelssvineslagteri****Sæby**

Telefon 80 (3 Linier)

Harald Bo Bojesen

Boghandel

A A B E N R A A

Sorøgnens Andelssvineslagteri

S O R Ø

Dyckjær & Christensen

Fiskeeksport

Ringkøbing

Skagen Kul & Trælastforening**Rødding Tømmerhandel**

Chr. J. Ravn

R Ø D D I N G

M. H. JÆGER Aarhus Pengeskabsfabrik
Grundlagt 1894Fabrik for **Pengeskabe,**
Panserdøre, BoxanlægA/S **P. SCHOU & CO.**
TRÆLASTHANDEL

Kolding

(Grundl. 1840)

Rødding
Andelsmejeri.**Vojens****Andels-Svineslagteri**

Vojens . Telf. 4111, 4112, 4113

Fredr. Bangs Eftflg.

Nykøbing Mors

„UNION“Korn- og Foderstofimport A/S
Aabenraa**Dansk Nellikultur**

A A B E N R A A

HOTEL SØNDERBORGHUS Tscherning Hansen
Restauration Værelser
Selskabslokaler
Telefon 601 - 602 Sønderborg**Sønderborg**
Andelsmejeri

Aktieselskabet

Motorfabriken „Frederikshavn“

Til alle Festligheder

PREMIER IS

Esbjerg

Støt dansk Industri

AKTIESELSKABET

SKARREHAGE MOLERVÆRK

Nykøbing Mors

**NAKSKOV
SKIBSVÆRFT**
NAKSKOV DANMARK

**A/S H. C. Møllers Sæbefabrik & Oliemølle
A A R H U S**

Grundlagt 1829.

Telf. 9800

Prima blød Sæbe, Linolie og Fernis.

Oscar Christensen

Kolonial en gros

Kolding — Varde — Haderslev — Aabenraa

A/s De forenede Kalkværker

Torp pr. Thisted

Telefon 25

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

Reserveret

„B“

Åskov Møbelsnedkeri

pr. Vejen.

SØREN OLESEN

Morsø Textilfabrik A/S

Telefon 575 (2 Linier)

Nykøbing Mors

N. P. Hansen & Co.

Spedition — Kontrol
og Pakhusforretning
Odense

Carl M. Cohr's

Sølvvarefabriker

Aktieselskab

Fredericia

Sorø Amtstidende

Dagligt Gennemsnits-Oplag
for 1. Halvaar 1944 if. Dansk
Oplagsk. **17.091 Eksempl.**

Akciendstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinder

Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000.

Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.

Bornholms Tidende

Øens største og eneste Oplags-
kontrollerede Blad.

Telf. 121

Telf 355

Viborg Stifts Folkeblad

Viborg

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Jyllands Posten

Provinsens største Dagblad

Horsens Folkeblad

Byens og Egnens største Blad

Roskilde Dagblad

Byens og Egnens Blad
Søger De Husassistent eller anden Medhjælp, da averter i Roskilde Dagblad. Søger De Plads i Nærheden af København, faar De den bedst gennem en Annonce i Roskilde Dagblad. Vort Trykkeri leverer Tryksager af enhver Art. Telefon Roskilde 601 (2 Linier).

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

Fydske Tidende

Oplag:

Hverdage ca. 21.000 Eksp.

Syd- og Sønderjyllands
største Blad.

Søndage ca. 23.300 Eksp.

Kalundborg Folkeblad

Oplag godt 9000 Eksp.

Holbæk Amtstidende

Odsherreds Tidende

Enhver Bilist kender Holbæk Amts gode Veje — enhver Annoncør kender den gode Vej til Kunderne i Holbæk Amt, Telefon Holbæk 71

Telefon Nykøbing 7

Hovedkontor:

Selskabets Ejendom

Vesterbro 18 . Aalborg

Aalborg Stiftstidende

Nordjyllands største Dagblad

Sønderborg Garn

A/S Det Nordiske Kamgarnspinderi

Sønderborg

Vejen Trælsthhandel

Aktieselskab - Tlf. 47 - Vejen

Trælst - Byggematerialer
Støbegods

KURANSTALTEN
Gl. Skovridergaard
V. STARCKE
OVERLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF. 514
515

Frederikshavn

Mælkeforsyning

N. C. Mehlsen, Struer.

Fiskeexport & Røgeri.

Telegramadresse: Mehlsen — Telefon 2

Aktieselskabet

SIMON BRØND & CO

Barnevognsfabrik

Vejen